

Filologija sjećanja i uronjenost u prostor

(*Zadarski filološki dani II. Zbornik radova. Petar Zoranić i njegovi suvremenici. Slavenski prostori u putopisnoj literaturi i književnosti. Znanstveni rad akademika Dalibora Brozovića.* Urednica: Divna Mrdeža Antonina, Sveučilište u Zadru / Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2009.)

U izdanju Sveučilišta u Zadru izašao je zbornik radova izloženih na znanstvenome skupu II. zadarski filološki dani, održanome u Zadru i Kuljici 8. i 9. lipnja 2007. g. Održana izlaganja bila su podijeljena u tri tematske cjeline te se tako donose i u zborniku. Dvije od triju tema nametnule su se prigodno, kako je to i istaknula urednica zbornika, odnosno skup je bio prilika da se progovori s povodom o dvama uglednicima, koji su svojim djelom ili životom bili neraskidivo vezani uz Zadar. Prisjetili su se stoga sudionici skupa 500. obljetnice rođenja Petra Zoranića te 80. obljetnice rođenja nedavno preminula akademika Dalibora Brozovića kroz tematske cjeline „Petar Zoranić i njegovi suvremenici“ te „Znanstveni rad akademika Dalibora Brozovića“. Treća je cjelina „Slavenski prostori u putopisnoj literaturi i književnosti“ bila posvećena putopisnoj literaturi također s naglaskom na promišljanjima o mediteranskome prostoru. Iako prigodne, te u jednu ruku vezane

uz ograničen zadarski prostor, teme su ponudile upravo suprotno: velik broj radova u kojima je zahvaćen širok spektar znanstvenih pristupa, od književnopovijesnih do književnoteorijskih, od lingvističkih do sociolingvističkih. Vjerujemo stoga kako će ovaj zbornik biti poticajan filolozima različita usmjerenja i širokih interesa.

Divna Mrdeža Antonina, urednica zbornika, uvodnim je člankom popratila zbornik u kojem je obrazložila idejni koncept Zadarskih filoloških dana kao susreta „(...) s povodom filoloških sjećanja na ljude i događaje i kao poticajno mjesto širokim interesima za najrazličitije teme (...)“. Istaknula je i posebnu važnost skupa zbog velika odaziva i prinosa mlađe generacije znanstvenika.

U prvoj cjelini prevladavaju radovi književnoteorijskoga usmjerenja uz pokoji članak o Zoranićevu jeziku. Uglavnom se propituje žanrovska pripadnost i određenje *Planina* uz tumačenje ogleđa Zoranićevih uzora i predložaka u romanu. Divna Mrdeža Antonina tako progovara o žanrovskoj složenosti djela zbog preplitanja alegorijskoga i povijesnog sloja uz moralno-didaktičke epizode, epistolarni okvir, ali i uočljive elemente antičkih predložaka. Književnoteorijsko promišljanje o *Planinana* donosi također rad Renate Hansen-Kokoruš, koja razmatra funkciju intertekstualnih odnosa u romanu uz detaljan pregled radova posvećenih tumačenju

intertekstualnosti i citatnosti u Zoranića. Vesna Frangeš u svojem članaku donosi novo čitanje i interpretaciju tekstova iz romana *Posveta* i *Uzorak puta*, a Andrijana Jusup proučila je te usporedila tri različita poimanja Zoranićeva romana u talijanskim pregledima povijesti književnosti, pisanima sredinom 19. st., u kojima je problematiziran utjecaj Sannazzarove *Arkadije* na Zoranića. Tumačenje *Planina* kao putopisa te praćenje i rekonstrukciju ‘hoda’ po konkretnome geografskom prostoru donosi Franjo Smiljačić, a Josip Faričić, polazeći također od navedenih geografskih lokaliteta u romanu, iznosi spoznaje o geografskokartografskome sloju djela, i to, što je posebno važno, u kartografskim djelima koja su iz Zoranićeva vremena. Utjecajem antičkih književnih uzora na Zoranićevo pisanje bavi se u svojem radu Nada Bulić, dok Gordana Galić Kakkonen promatra roman iz renesansne perspektive, posebice težnje za sveobuhvatnošću. Smatra da je ona urodila pretencioznošću koju Zoranić u pojedinim epizodama nije mogao u potpunosti ispuniti, pa se u pojedinim epizodama doima kao nedorečen i površan. Izazove što ih donosi postavljanje na scenu kompleksno strukturirane građe, kao što su *Planine*, analizira Ana Gospić te predstavlja dvije scenske adaptacije romana: ambijentalnu predstavu Kazališta lutaka te plesnu izvedbu Zardarskoga plesnog ansambla. Moguće je tako upoznati se s dvama različitim

teatrološkim viđenjima istoga narativnog predloška. Antun Pavešković piše o Zoranićevu suvremeniku Mavru Vetranoviću te iznosi detaljno viđenje *Pelegrina* uz propitivanje o žanrovskoj određenosti (odnosno „neodređenosti“) *Pelegrina* i *Planina*. Slijedi kraći niz članaka o jezičnim i stilskim osobinama Zoranićeva romana, koji su svakako važan doprinos s obzirom na manjak jezičnih studija u usporedbi s književnopovijesnim i književnoteorijskim istraživanjima. Anastazija Vlastelić sažela je dosadašnje prikaze obilježja Zoranićeva jezika te ih nadopunila analizom atributa i prikazom načina izricanja posvojnosti. Ljiljana Kolenić usporedila je morfološke imenske i glagolske oblike s onima u Kašićevoj gramatici s pretpostavkom da Zoranićev jezik može predstavljati tadašnju jezičnu praksu koja se zatim ogleda u normativnome priručku, kao što je prva hrvatska gramatika. Ipak, dva autora predstavljaju dvije različite stilizacije književnoga jezika, Zoranić isključivo čakavsku, a Kašić štokavsku i čakavsku, pa se u tome uočavaju oblične razlike. Pregled Zoranićeve sintakse, što je i novina u odnosu na dosadašnje fonološke, morfološke, ali i stilističke tumače djela, iznose Boris i Martina Kuzmić. Smatramo ovaj pregled izrazito korisnim s obzirom na to da je sintaksa prečesto zanemarena u jezičnopovijesnim studijama, on obuhvaća obradbu kategorija posvojnosti, položaja negacije *ne*, uporabe veznika *ni* / *niti*, ve-

znika suprotnih i dopusnih rečenica, sintakse glagolskih i imenskih oblika te utjecaja romanskih konstrukcija u rečenicama. U drugoj se tematskoj cjelini problematizira pitanje prostora kao okosnice književnoga žanra putopisa, ali i analizira njegova funkcionalnost u raznim književnopovijesnim razdobljima. Prvi je članak Ive Beljan o prostoru Bosne i Hercegovine u putopisima bosanskoga fra-njevca Ivana Franje Jukića uz propitivanje o ulozi prostora u preporodnoj književnosti. Dio su angažirane preporodne književnosti i putopisi Mihovila Pavlinovića, objavljeni u zbirici *Puti* u Zadru 1888. g., na koje se u svojem članku osvrće Šimun Musa, dok Zvezdana Rados problematizira Pavlinovićeve romantičarske zapise o Dalmaciji te zaključuje kako „ (...) njegovo umijeće povezivanja „ljudi i krajeva” (...) otvara putove modernoj Matoševoj putopisnoj prozi“. Temu uloge mediteranskoga prostora u putopisnim djelima Vladislava S. Kaćanskoga, Stefana M. Ljubiše, Ivana Milčetića i Frana Alfirevića nastavlja Milorad Nikčević. Za slavenski prostor i sjećanja s mladenačkoga putovanja po „balkanskome“ teritoriju vezani su i putopisni feljtoni Maxa Frischa, koji su objavljeni zasebno, ali također čine i važnu okosnicu njegova prvoga romana, a o njima piše Silvija Kabić. Opis najprije zabranjivane, a zatim nagrađivane knjige putopisa, *Sentimentalno putovanje*, mađarskoga književnika Ferenc Fejtöa, u ko-

joj iznosi intimne dnevničke zapise s putovanja po Hrvatskoj i posebice Dalmaciji, donose nam Branka Brle-nić-Vulić i Tina Varga. U zasebnome prilogu autorice pišu o utjecaju dvaju mađarskih književnika, Attila Józsefa i Endrea Andyja na Fejtöa, što je urodilo njegovim izrazitim lirskim senzibilitetom. O problemima žanrovske klasifikacije postmodernističkih hrvatskih putopisa i angloameričkome utjecaju u njihovu stvaranju piše Sannjin Sorel. Zanimljivu jezičnu analizu o udjelu ruskoga leksika i njihovoj fonološkoj i ortografskoj prilagodbi u putopisima o Rusiji Miroslava Krleže i Augusta Cesarca iznijela je Marina Radčenko.

Uvodni članak trećoj cjelini, posvećenog svečaru Daliboru Brozoviću, napisao je Josip Lisac, u kojem iznosi podatke o raznovrsnoj stručnoj i znanstvenoj djelatnosti priznato-ga akademika, detaljan životopis te bogatu bibliografiju. Zaključuje kako su Brozovićeve „silna energija“ i radoznanost urodile „pregolemom sve-stranošću“, ali i razumljivom nemo-gućnošću da se u svim znanstvenim područjima, kojima se bavio, dođe do potrebne sinteze, a svim otvorenim pitanjima i problemima ponudi zadovoljavajući, konačan i trajan odgovor. Nasreću, upravo su takvim nedorečeno-stima pojedini autori, bez suvišna kriticizma, pronašli poticaj za novo prečitavanje Brozovićevih radova. Uz takve radove, koji se temom do-tiču Brozovićevih rasprava o pitanji-

ma vezanim uz jezičnu standardizaciju, ortografske i ortoepske norme, dijalekte, jezične subvarijante, što čini samo dio njegova znanstvenoga rada, iznesena su zapažanja i o onim Brozovićevim okupacijama koje iskaču iz okvira samoga jezikoslovlja. Radovi su to o Brozovićevoj profesorskoj i prevoditeljskoj karijeri, koje se dotaknuo Josip Lisac ili o rijetko spominjanoj ulozi jezičnoga savjetnika, na koju nas je podsjetio Ilija Potuđer. Ivan Bošković se osvrnuo na Brozovićeve književnoteorijske radove te na njegove stručne književne kritike. U veoma opširnu radu Nikole Rašića o Brozoviću kao esperantologu i interlingvistu otkriva se, usudili bismo se reći i “nježnija”, Brozovićeva sklonost: ljubav prema esperantu i jezicima uopće koja je urodila poezijom na esperantu, ali i vrsnim prijevodima hrvatske i makedonske poezije na esperanto. Autor ne pretendira na odvajanje Brozovićevih nazičgled različitih interesa, već suprotno pokazuje kako se „(...) esperantološki i interlingvistički interesi Dalibora Brozovića (...) uklapaju u cjelinu njegova znanstvena opusa, (...) ali i u cjelinu njegova svjetonazora kao osobe i lingvista“. Stjepan Damjanović usmjerio je svoj članak o Brozovićevu radu, u skladu sa svojim užim interesom, paleoslavističkim temama, kojih se Brozović doticao u svojim raspravama. Ponudio je tako uspješnu sintezu Brozovićevih jezičnopovijesnih radova, počevši od njegove op-

ćeprihvaćene trodiobe baltoslavenske jezične zajednice pa do isticanja često zanemarivane važnosti poznavanja „staroslavenskoga“, što je „(...) nadomjestak za praslavenski, tj. za zajednički slavenski jezični iskon i kao nadomjestak za početne faze svakoga od svih slavenskih jezika“. Stoga se Damjanović osvrće i na Brozovićevu periodizaciju hrvatskoga jezika s posebnim naglaskom na najraniju tropismenu jezičnu povijest, odnosno na „prvo nestandardno razdoblje“. Sljedeća su dva rada posvećena Brozovićevim raspravama o crnogorskom jeziku, koji se zbog tadašnjih državnih ustavno-pravnih okvira nije smatrao zasebnim, službenim jezikom. Bogat je dijalektnim podacima o crnogorskim govorima, prikazom povijesnoga razvoja te bilješkama s rasprava o statusu crnogorskoga jezika rad Vojislava P. Nikčevića, koji, zapravo, polemizira s dvama Brozovićevim enciklopedijskim člancima o jeziku Crnogoraca, u kojima se, istina, opisuju crnogorski govori, ali ne kao zasebna cjelina, nego u kontekstu šire dijalektne zone, te se i dalje podrazumijevaju sastavnim dijelom srpskohrvatskoga jezika. Autor sudbinu crnogorskoga jezika uspoređuje s kodifikacijom slovačkoga jezika nakon „umjetne zajednice“ s češkim jezikom. Drugi članak o istoj temi donosi Adnan Čigrić, posvećen Brozovićevoj interpretaciji crnogorskoga jezika kao subvarijante srpskoga. Ističe kako se u kontekstu vremena, tj. političke situacije 60-

ih i 70-ih godina, ali i unutarnje borbe između tzv. lingvista tradicionalista i montenegrista, i takva njegova izjava o postojanju subvarijanti srpsko-hrvatskoga jezika može smatrati „hrabrom i avangardnom“. Anita Celinčić i Mijo Lončarić predstavili su dijalektološka Brozovićeveva zapažanja o kajkavskome narječju, a Stjepan Babić svoj je članak posvetio Brozovićevim zaslugama u priznavanju hrvatskih naglasaka ujedno uz razdvajanje od srpskih, za koje je također vrijedila Daničićeva zajednička norma. Još je jednomu normativnom pitanju posvećen sljedeći članak, rad Mile Mamića o problemu jata i Brozovićevu doprinosu u njegovu razrješavanju i odmiicanju od „vukovske tradicije“ s pozivom na novo propitivanje postojećih „polovnih“ pravopisnih i pravogovornih rješenja. Pravopisnoj problematici posvećena je i analiza rezultata dobivenih ispitivanjem izgovora spoja dentala i afrikata među splitskim studentima potaknutim Brozovićevim člankom „Dentali ispred afrikata: gube li se ili izgovaraju?“ (1972. / 1973.) Autorice su Anita Runjić-Stoilova i Marijana Tomelić Ćurlin, koje zaključuju kako i dalje treba ustrajati na usustavljanju pravopisne norme i u pitanju pisanja dentala ispred afrikata. Loretana Despot donosi pregled jezičnih standardizacijskih prinosa iz Slavonije tijekom 18. stoljeća kroz prizmu Brozovićeve razdiobe povijesti hrvatskoga jezika, a o Brozovićevim doprinosima proučavanju povije-

sti hrvatskoga književnog jezika piše i Sanja Holjevac.

Prikazati Brozovićev rad značilo je dotaknuti se velikoga broja lingvističkih tema i nanovo ih aktualizirati. Revizija je bila potrebna zbog novih političkih prilika i mogućnosti da se otvoreno i slobodno progovori o osjetljivim temama, kao što su statusi i norma svakoga od pojedinih jezika bivše zajednice naroda. Neke od tema stoga prelaze lingvističke okvire. Vrijednost je ovoga zbornika upravo u tome što su autori, obilježavajući dvije važne obljetnice, prevladali puko prigodničarsko čašćenje te u svojim radovima iznijeli nove spoznaje i kritička viđenja “poznatih” tema. Neka od standardnojezičnih pitanja i dalje će ostati otvorena jer zbornik i nije mjesto u kojemu ona mogu pronaći svoj odgovor. Nove obljetnice bit će stoga prilike za produblјivanje i propitivanje ovih zapisa.

Martina Kramarić